

International
**SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL**

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:43
sssjournal.com

pp.4638-4645
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 08/07/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/09/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.09.2019

MERDÜMGİRİZLİĞİN HAKLI ZEMİNİ: MODERN YAŞAMDA UZLET

THE RIGHTFULL CONDITION OF UNSOCIALITY: UZLAH IN MODERN LIFE

Doç.Dr. Adnan ARSLAN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3989-6612>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1692>

Reference : Arslan, A. (2019). "Merdümgirizliğin Haklı Zemini: Modern Yaşamda Uzlet", International Social Sciences Studies Journal, 5(43): 4638-4645.

ÖZ

İnsan olmanın kaçınılmazlardan biri olan sosyalliğin aksine kimi zaman da Müslüman açısından istisnai bir durum olarak "mahremiyet" ve gerektiğinde de toplumdan soyutlanma anlamında "uzlet" gerekli olmaktadır. Müslümanca bir yaşam sürdürmek isteyen mütebedeyin birey, zaman zaman yaşadığı toplumun ıslahı kolay olmayan yozlaşmaları ile muhatap olmak zorunda kaldığında ister istemez kendini izole etmek durumundadır. Hadislerde "uzlet" olarak tavsiye edilen bu kaçış, mevcudu koruma adına proaktif bir reflekstir. Yaşadığı toplumun gayr-i ahlaki ve gayr-i İslami davranışlarından kaçınmak maksadıyla nebevi bir "bireysellik"tir. Her ne kadar Sünnette asıl olan diğergâmlık ve halkla iç içe bulunmak da olsa bunun bir istisnası olarak kimi zaman da "uzlet" ön görülmüştür. Bu makale Sünnet-i Seniyyenin tavsiye ettiği ve yıllar içerisinde de tasavvuf ekollerinde sistemleşen "uzlet" pratiğinin modern yaşam koşullarında uygulanma keyfiyeti üzerinde durmaktadır. Hangi şartlarda ve kimlere karşı uzlete çekilmesi gerektiği hususunda değerlendirmelerde bulunacaktır. Girişte uzleti gerekli kılan şartların neler olduğuna dair bilgi verilecektir. Sonrasında ise bu zamanın şartlarında özellikle de iş hayatında uzletin tatbiki hakkında sarf-ı kelim edecektir.

Anahtar Kelimeler: Din psikolojisi, uzlet, merdümgirizlik, halvet, kaçınmak

ABSTRACT

Unlike sociality, which is one of the inevitable human beings, it is sometimes necessary for Muslims to olarak privacy olarak and when necessary reconciliation in the sense of isolation from society. The individual who wants to live a Muslim life must inevitably isolate himself when he has to deal with degenerative degeneration of the society in which he lives from time to time. This escape, recommended as an bir appellation had in hadiths, is a proactive reflection for the conservation of existing. It is a i individuality in order to avoid non-moral and non-Islamic behavior of the society in which they live. Although it is intertwined with the otherness and the people, which is the main thing in the Sunnah, as an exception of this, sometimes diğ convergence has been foreseen. This article focuses on the practice of the application of mediation which is recommended by the Sunnah and systematized within the Sufism schools in modern life conditions. He will make evaluations about the conditions and the need to withdraw against the others. At the entrance, information will be given about the conditions that require the extension. Then, in the conditions of this time, especially in business life will be consumed about

Keywords: Religion Phschology, uzlah, indivinity, halva, to avoid

1. GİRİŞ

Yaratılış gereği sosyal bir varlık olan insanın sosyalliği içerisinde bir özeli vardır ki bu özel alanın sınırları öncelikli olarak dinlerle çizilmiştir.¹ Literatüre "mahremiyet/intimacy" olarak giren hususi alan, insanın sosyal olma yönüne bir istisnadır. Kişinin sadece şahsına ait olması gereken bu mahrem saha, özellikle son yıllarda dini hukuk sistemlerinde olduğu gibi beşeri hukuk

¹ Mahremiyet olgusunun kaynağı ve dinle olan ilişkisi hakkında ayrıntı için bk. Yusuf Bahri Gündoğdu, "Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Temmuz 2017): 387-394.

düzenlemeleri ile de güvence altına alınmakta ve özellikle devlet/birey ilişkisi bağlamında sınırlılıkları tartışmalara konu olmaktadır.²

İnsana ait belirli bir takım hususiyetleri güvence altına alarak onun özeline saygıyı hukuki bir vecibe olarak gören İslam,³ mahremiyet hususunda fevkalade bir hassasiyet göstermiştir. Bu hassasiyeti İslam hukukunun konu ile ilgili detaylarında bariz bir şekilde görmek mümkündür.

Müslüman bireyin beden, mesken, namus, mal, can ve sosyal itibar gibi hassasiyetlerine özenle riayet eden İslam'ın⁴ bunların yanında bir de Müslüman'ın ahlakını büyük bir titizlikle muhafaza etmeye çalıştığı izaha gerek olmayan bir gerçektir.⁵ Sünnet-i Seniyye dünyaya sadece imtihan için gönderilmiş ve ruhen de ebediyet için donatılmış insanoğlunun mahremiyetini tabi ki "ırz, can, mal, beden vb." üzerinde sınırlı tutmamıştır. Müslümanların ahlaki davranışlarını zedeleyerek onları ebedi helâketlere sürükleyecek birlikeliklerden de sakındırmıştır.⁶ Evet, hakikaten de insan için asıl olan onun sosyal olma yönüdür. Yaşadığı toplumun bir parçası olarak ailesine, mahallesine, yaşadığı şehir ve ülkeye hatta tüm insanlığa karşı sorumludur.⁷ Kendisini kuşatan insan topluluklarının her birisine karşı az çok ödevleri vardır. Bu itibarla Sünnet-i Seniyye Müslüman'ın yaşadığı toplumdan kopmasına ya da dini daha iyi yaşama kaygısıyla başkalarından sıyrılıp içine kapanmasına asla sıcak bakmamıştır.⁸ Ancak diğer taraftan yine aynı Sünnet çizgisinin istisnai olan mahremiyet dairesini ahlak özeline de çekerek Müslüman bireyi yaşadığı toplumun ahlaki yozlaşmalarından da korumaya çalıştığı görülmektedir.⁹ Dolayısıyla *fitratı fitrata karşı koruma*¹⁰ olarak kabul edilebilecek mahremiyetin bir tezahürü de ahlaki mahremiyet dairesidir ki Müslüman, kendisini ve ailesini bu daire içerisinde tutarak yaşadığı toplumun heyelanlarından koruyacaktır. Aslına bakılırsa tali bir yol olan bu koruma -tekrar edecek olursak- istisnai bir durumdur. Esas olan Müslüman'ın yaşadığı toplumla iç içe olması, zuhur eden olumsuzlukları bizzat eliyle ve diliyle düzeltmesi hiç olmazsa kalbiyle buğz

² Muhittin Tataroğlu, "Mahremiyet Sorunlarının Önlenmesinde Mahremiyet Etki Değerlendirmesi (MED)", *Yönetim ve Ekonomi* 20/1 (2013), 264.

³ Cemalettin Şen, "İslam Hukuku Açısından Mahremiyet-Zaman İlişkisine Mukayeseli Bir Bakış", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2016), 936.

⁴ Said Nuri Akgündüz, "İslam Hukuku Açısından Hukukun Mahremiyeti Koruyucu İşlevi", *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*, (27-29 Mart 2015) Samsun 2016 (edi: Yavuz Ünal Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir Hasan Atsız), 463.

⁵ Hz. Peygamber (a.s.m.)'in "Ahlaken en üstün olanınız imanı en üstün olanınızdır." ve "İslam güzel ahlakıdır." mealindeki onlarca hadis İslamiyet'in ahlaka verdiği önemi göstermektedir. Konu hakkında pek çok müstakil çalışma bulunmaktadır. Ayrıntı için bk. İbrahim Ağâh Çubukçu, *İslam'da Ahlak Meselesi*, erişim, 12 Nisan 2019 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/735/9383.pdf>

⁶ İbn Ebî'd-Dünyâ, *el-Uzletu ve'l-infirâd*, tah. Ebû Ubeyde, (Riyad: Dâru'l-vatan, 1998), 55.

⁷ Hz. Peygamber (a.s.m.)'in "Hepiniz çobansınız ve her biriniz de sürüsünden sorumludur." hadisi, her bir Müslüman ferde daire daire içinde sorumluluklar yüklemekte ve toplumun muhafaza ve ıslahında yükümlülüğü Müslüman ümmetin tabanına yaymaktadır.

⁸ Pek çok tarikle nakledilen "İslam'da ruhbanlık yoktur." mealindeki hadislerle genel olarak bakıldığında Sünnet-i Seniyyenin Müslüman'ın yaşadığı topluma karşı sorumluluklarını terk ettirecek derecede bir zühd anlayışını Hristiyanlıktaki ruhbanlığa benzetmekte olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili rivayetler için bk. (Darimî, *Nikâh*, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6, 226. Ancak yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekir ki bazı araştırmacılar rivayetlerde olumsuzlanan ruhbanlığın zaman içerisinde anlam kaymasına uğradığı düşüncesindedir. Bu düşünceye göre Hz. Peygamber (a.s.m.) *tıpkı ruhbanların yaptığı gibi sahabesini nafîle ibadetler konusunda kapasitelerine göre teşvik etmiş* ne var ki *insan fitratına aykırı olan toplumdaki soyutlanarak sürekli inziva ile meşgul olma, Allah'ın helal kıldığı yiyecekleri kendine haram kılma ve kadınlardan uzak durma gibi uygulamaların İslam'da olmadığına da dikkat çekmiştir.* Ahmet Cahit Aksever, "Ruhbanlık" Kavramındaki Anlam Kayması Ve Tasavvuf İlişkilendirilmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2013), 28.

⁹ Hadislerde Müslümanlar ahlakını bozacak kimselerle beraber olmaktan sakındırılmıştır. Toplumun tamamına karşı sirt çevirmek her ne kadar övülen bir konu olmasa da ahlaken düşük kimselerden uzak durmaya teşvik sadedinde pek çok rivayet meselenin müstakillen "uzlet ve halvet" kavramları ile ele alınmasına neden olmuştur. Kötü arkadaşlıklardan sakındırmaya dair hadislerin vermek istediği mesaj gayet açıktır. "Kişi dostunun dini üzeredir. Şu halde sizden biri kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin." Tirmizî, *Zühd*, 45. "İyi arkadaşla kötü arkadaşın örneği, misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan (miski) satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku alırsın." Müslim, *Birr ve Sila*, 146. "Sadece müminle arkadaş ol, yemeğini de takva sahibi olan yesin." Ebû Dâvûd, *Edeb*, 16.

¹⁰ Yusuf Bahri Gündoğdu, "Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Temmuz 2017), 388.

etmesidir.¹¹ Uzlet hakkında müstakil bir çalışma kaleme alan Hattâbî (v. 388) de eserine, İslamiyet'in öngördüğü Müslümanca yaşam biçiminin sosyallik üzerine müesses olduğuna ve Müslüman bireyin yaşadığı topluma karşı yüz çevirmesinin mergûb değil bilakis merdud bir tercih olduğuna delalet eden rivayetleri sıralamıştır.¹² Ancak takdir edilmesi icab eden istisnai bir husus da şudur ki bu, her birey için her zaman müyesser olmamaktadır. Özellikle toplumda ibadet, takva, salih amel, dini şeâir ve İslami geleneğin zayıfladığı ve buna karşılık dini değerlere tamamen ters her ne varsa pervasızca serişte edildi fitne zamanlarında Müslüman'ın ahlaki mahremiyetini kalkan olarak kullanması –bazı durumlarda- bizzat düzeltmeye çalışmasından daha ziyade önem arz etmektedir. Bu tür bir mahremiyetin tasavvufi literatürde karşılığı “uzlet”tir.

Sözlük anlamı uzaklaşmak olan “uzlet”, ıstılahi açıdan tasavvuf ehli arasında farklı yaklaşımlara konu olmuştur. En uygulanabilir şekliyle uzleti günahlardan kaçınmak anlayanlar olduğu gibi¹³ onu Hristiyanlıktaki ruhbanlığa benzer bir surete iblağ edenler de olmuştur ve ifrata kaçan bu kesim yine bizzat sufiler tarafından eleştirilmiştir.¹⁴ Fakat her ne surette olursa olsun uzlet denildiğinde bir kaçış söz konusudur ve kendisinden kaçılan şey ise günahlar ve kötü ahlaktr. Peki, zaten takva olarak müsellemlenmiş olan bu –günahtan kaçış-¹⁵ günahkârdan ve günahkârların toplumundan kaçmayı ve onlardan arınmış mekânlara sığınmayı da gerektirmeli midir? Evet, kanaatimizce konu çerçevesindeki ayet, hadis ve selef-i salihin uygulamalarına bakıldığında özellikle fitne zamanlarında günahkârdan ve onların ortamından gerçek manada bir kaçış yeğlenmiştir.¹⁶ Burada Sünnet-i Senniyyede tavsiye edilen uzletin modern yaşamda uygulamasının keyfiyeti hakkında bir yaklaşım ortaya koyulacaktır.

2. BİR KAÇIŞ OLARAK UZLET

Sözlüklerde ayırmak, terk etmek anlamına gelen ازل fiilinin¹⁷ farklı bağlamlarda ıstılahi kullanımları bulunmaktadır. Örneğin; etimolojik olarak aynı harflerden türeyen عزل , cinsel ilişkide erkeğin boşalma anında cinsel organını kadından uzaklaştırması ve bu suretle hamileliğe karşı önlem alınması anlamında kullanılmaktadır. Görüldüğü gibi burada kelimenin taşıdığı “ayırmak” anlamı, cinsel ilişki esnasında malum uzvu “uzak tutmak” bağlamında terimleşmiştir.¹⁸ Yine aynı kökten türeyen عزل (azl) kelimesi herhangi bir göreve atanmış bir kişinin görevinden alınması anlamına gelmektedir. Hatta Türkçeye geçmiş bu kullanıma göre örneğin “bir vazife ile görevlendirilmiş bir kişiyi görevinden azletmek” şeklinde ifade edilmektedir.¹⁹ Hatta dini nasları rasyonel bir yaklaşımla yorumlamasıyla bilinen Mu'tezile Mezhebi'ne verilen isimde de عزل kökünden türeyen اعتزل “ayrılmak”, zamanla terimleşmiştir. Mezhebin kurucusu kabul edilen Vâsıl b. Atâ'ya hocası Hasan-ı Basrî'nin meclisinden ayrılıp müstakil bir halka ve nihayetinde de bağımsız bir kelami ekol kurmasına kinayeten اعتزل “ayrıldı” fiili kullanılmıştır.²⁰ Onun bu uzaklaşmasını ifade eden kelime zamanla kurulan yeni mezhebin “ayrılıkçı” yönüne işaret etmiştir.

¹¹ Müslim, *İman*, 20.

¹² Hattâbî, *el-Uzle*, (Kâhire: İdâretu't-tibâati'l-Munîriyye, 1352): 2-5.

¹³ Örneğin Abdülkerim el-Kuşeyri uzlete şöyle bir anlam yüklemektedir: “Gerçekte uzlet, yerilen hasletlerden uzaklaşmadır.” Kuşeyri, *Tasavvufun İlkeleri*, terc. Tahsin Yazıcı, (İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1978), 184.

¹⁴ Serrâc, *el-Liim'a*, tah. Abdulhalim Mahmûd, Abdülbâki Surûr, (Mısır: Dâru'l-kutubi'l-hadîse, 1960), 527.

¹⁵ İsmail Karagöz, “Kur'an'da Takva Kavramı”, *Diyanet İlmî Dergi* 31/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1995), 53.

¹⁶ Uzlete dair Türkçe en kapsamlı çalışmalardan birini Mehmet Zahit Kotku kaleme almıştır. Halvet ve uzlete dair sefeye ait şerh ve değerlendirmeleri sufi kavrayış süzgecinden geçirmiş ve bir derlemesini yapmıştır. “Bâhusus fitne zamanlarında mutlaka vahdet ve uzlet iyidir.” diyerek zamanımızın hakkında bir yorumda bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntı için bk. Mehmet Zahit Kotku, *Tasavvufî Ahlâk*, c. 5, (Server Yayınları, 2017)

¹⁷ Râgıb *İşfehâni*, Müfredât, 563.

¹⁸ Süleyman Ateş, “Azl veya Doğum Tahdidi”, erişim: 13 nisan 2019 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1700/18168.pdf>

¹⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb01409423a10.61458278

²⁰ Kemal Işık, *Mutezile'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 52.

Yukarıda verilen üç örnekte görüldüğü gibi عزل kökünden türeyen kelimelerin “ayırma” ve “uzaklaştırma” anlam ağına mensup olduğu dikkat çekmektedir. Bunun gibi uzlet de عزل kökünden türemiş bir mastardır. Anlam benzerliğinden dolayı çoğunlukla “halvet” ile beraber kullanılan uzlet, ekseriyetle “dünyadan yüz çevirmek” bağlamında kullanılmıştır.²¹ Dünyadan yüz çevirmek anlamı ise dünyanın günahlı ve gaflete neden olan yüzüne dair olmalıdır. Uzlet vurgusu özellikle yaşanan toplumda ahlaki bozulmaların yoğunlaştığı dönemlerde önem arz etmektedir.²² Konu ile yapılan çalışmalara bakıldığında uzletin hususan fitnenin yaygınlaştığı dönemlerde vurgulandığı görülmektedir.²³ Toplumdaki ahlaksızlığın derinleştiği ve yayılma istidadı gösterdiği zamanlarda kişi, mümkün merteye ahlaksızlık girdabına kapılmış kimselerden uzak durmalı, kendini “uzlete” çekmelidir.²⁴ Bu durum geniş kitlelere yayılmış bulaşıcı hastalıklardan kişinin kendini o hastalığın yayıldığı toplumlardan uzak tutması gibidir. Tedavi edilmesi bireysel çabalarla olmayacak taun gibi bulaşıcı hastalıklara müptela olmuş bir şehirde ya da yaşayanları cüzzamlı bir yerleşim yerinde diğer kişilerin yapması gereken tek şey kendini bu ortamlardan uzak tutmasıdır. Evet, aslında asıl olan insanların hastaların yardımına koşması ve elinden geldiği kadar ilaç yetiştirmesidir. Ancak böyle bir durumda olağanüstü tedbirler alınması gereklidir. En uygun yöntem sağlıklı kişilerin kendilerini ve ailelerini bu mahiyetteki salgınlardan korumak için toplumdan uzaklaşmasıdır.

Uzlet de yukarıda teşbihi yapılan duruma benzemektedir. Müslüman toplum denilince bunun homojenliğinden bahsetmek mümkün değildir. Bazı Müslüman toplumlar dini yaşantı, İslami şâire bağlılık ve harici etkilerden korunmuş olma bakımından olabildiğince muhafazakârdır. Hâlbuki aynı zaman diliminde diğer bir Müslüman toplum tam aksi istikamette olabilir. Dini sembollerini sürdürme açısından İran’ın Kum ve Meşhed şehirleri ile Cezayir ve Fas’ın başkentleri elbette bir değildir. Hatta aynı ülkenin farklı şehirlerinde dahi dini yaşantı ve pratiklerin birbirinden şaşılacak derecede farklılık arz ettiği bilinmektedir. Örneğin; tesettüre riayet bakımından Suudi Arabistan’ın Riyad’ı ile Mekke ve Medine’si arasında dahi farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu “uzlet” olduğunda da tüm Müslümanlara ve bütün Müslüman toplumlara her zamanda mutlak bir tatbikten bahsetmek isabetli değildir. Dolayısıyla uzlet; şayet günahı terk anlamında kullanılacaksa bu tüm Müslümanlara şamil bir olgudur ve zaten de dinin umdelerinden biridir. Ancak uzleti günahkârdan²⁵ ve onların topluluklarından kaçınmak anlamında anlayacaksa -ki geçmişte böyle algılayan ve böyle de uygulayanlar olmuştur- bu durumda bulunulan vaziyetin tahlilini yapmak icap edecektir. Zira günahkâr ve günahkârların bulunduğu ortamları terk etmek kişinin manevi olgunluğuna, eğitim seviyesine, günahkârın günah ile olan ilişkisine vb. pek çok parametre ile alakalıdır; değişkeni

²¹ Uzlet hakkında müstakil çalışmalar hayli fazladır. Tekrara düşmemek ve sözü uzatmamak adına burada uzletin tanımına ve tarihi seyrine dair çalışmalara atıfla yetinilecektir. Süleyman Uludağ, Şinasi Gündüz, “Uzlet”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2012, 42, 255-257; Qafar Ocaqlı, “Ebû hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî’nin İhyâu Ulûmî’-d-dîn Eserinde Zikir ve Uzlet Kavramı”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2 (2011): 241-250; Öncel Demirdaş, “Tasavvuf Tarihinde Halvet Ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü”, *Ekev Akademi Dergisi* 16/53 (Güz 2012): 131-142; Ahmet Doğan, “Bireyleşim / Kemal Sürecinde Kapalı ve Dar Mekânlar”, *Bilig* 37 (Bahar 2006): 115-130; Necdet Tosun, *İbn Arabi Öncesi Tasavvufta Halvet ve Uzlet*, (Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1995).

²² Armyın Hasibuan, “Transformasi Uzlah Dalam Kehidupan Modern”, *Hikmah* 2/1 (Ocak 2015), 92.

²³ Zühde dair eseri olan Beyhâki, Mansûr b. İsmail’den “Zaman uzlet zamanıdır.” Sözüünü ve onun şu beytini aktarmıştır: Hayrın tamamı sessizlikte ve evlerdedir. Beyhâki, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn, *Kitâbu’-z-zühdi’l-kebîr*, tah. Âmir Ahmed Haydar, (Beirut: Dâru’l-kutubi’s-sekâfiyye, 1987), 90. Vefatı hicri 458 olan Beyhâki’nin çağdaşı Mansûr’un, bundan yaklaşık on asır öncesi için söylediği “zaman uzlet ve eve çekilme zamanı” ifadesi, uzletin günümüzde ne kadar elzem olduğunu ortaya koymaktadır.

²⁴ İbn Ebi’-d-Dünyâ, *el-Uzletu ve’l-infirâd*, 52, 53, 82, 83, 84.

²⁵ Günah işlemekten korunmuş olmak anlamına gelen “ismet” sıfatı Peygamberlere mahsustur. Onlar dışında her insan hata işleyebilir; günahlara girebilir. Bu kusurlu insan mahiyetinin fitrat gereğidir. Dolayısıyla her insan emredilene ne nehyedilene terk etmiş olmakla “günahkâr”dır. Ancak bu makalede kullanılan “günahkâr” ifadesi ile dinen yasaklanan bazı şeyleri yapmayı alışkanlık haline getirmiş ya da dini vebelerini günlük olarak terk etmeyi adet edinmiş kimseler kast edilmiştir. Kısacası bu makaledeki günahkâr dindarlığın karşıtı olarak kullanılmıştır.

çok bir denklemdir. Burada uzletin hangi durumlarda nasıl tatbik edileceğine dair başlıklandırma yapmak meseleyi daha anlaşılır hale getirecektir.

3. NEDAMET BELİRTİLERİ TAŞIYAN GÜNAHKÂRA KARŞI UZLET

Mütedeyyin bireyler,²⁶ yaşadıkları ortamlarda dini yaşantı hassasiyeti kendilerine oranla düşük olan kimselerle beraber olmak zorunda kalabilmektedir. Ticari ilişki, öğrencilik, iş arkadaşlığı gibi pek çok paydaşlıklar dini yaşantı konusunda farklı seviyedeki insanları bir araya getirmektedir. Bireyler dindarlık konusunda kendilerine yakın kimselerle beraber olma arzusundadır. Zaten cemaatleşme hakkında yapılan çalışmalara da bakıldığında kişileri belirli dini cemaatlere iten sebebin de bununla ilintili olduğu görülmektedir. Dindar bir yaşantı sürmek isteyen bireyler dini hassasiyetin gösterilmediği toplumlarda kendilerini güvende hissetmemektedir. Bu güvensizlik duygusu beraberinde *korunma ve destek imkânı sağlayan her ilişki ve ağa büyük önem vermelerine* sebebiyet vermektedir²⁷ Çoğu zaman sorgulayıcı bakışlara maruz kalan dindar birey, kendi gibi dindar kimselerle beraber bulunmakla sıkıntılı psikolojiden bir nebze olsun uzaklaşmakta ve rahatlığa kavuşmaktadır. *Bireyleri bir arada tutan, onları, içlerinden birine yapılan saldırıya karşı hep beraber onları savunmaya geçiren, sevinçli bir durum söz konusu olduğunda hepsini mutlu kılan*²⁸ etkenler cemaatleşmeye zemin hazırlayan unsurlardır. Kendi gibi olana fitri eğilim kendi gibi olmayana karşı tepkisel bir uzaklaşmayı da beraberinde getirebilmektedir.

Günahkârlık olgusu pek çok akademik çalışmanın konusu olmuştur.²⁹ Belirli bir dini inanışa sahip kimsenin mensubu olduğu dinin vecibelerini yerine getirmemesi karşısında hissettiği duygular uzun uzadıya ele alınmıştır. Yapılan araştırmaların ulaştığı sonuçların bir kısmına göre ki -bu bizim üzerinde önem verdiğimiz bir husustur- günahkârların önemli bir kısmının bulunduğu halden memnun olmadıkları ve nedamet hissi yaşamaktadır. Mensubu olmakla iftihar ettiği bir dinin sorumluklarını yerine getirmeyen bireyler her ne kadar mutlu görünseler de hakikatte derinden derine pişmanlık ve kurtuluş arzusu yaşamaktadır.³⁰ Buldukları hali uygun bir ortam bulurlarsa terk edebilecek bir potansiyele sahiptirler. Bu tür günahkârlar, Said Nursi'nin tabiriyle günahların içine düşmüş çıkamamaktadır. Böyle bir psikolojinin mahiyeti üzerine pek çok şey söylenebilir.³¹ Ancak bizim burada üzerinde duracağımız husus bu kabil günahkârların tespitidir. Mütedeyyin bir kişi örneğin iş ortamında alkol müptelası bir olan iş arkadaşı ile nasıl bir iletişim içerisine girmelidir? Ya da namazlarını düzenli olarak kılan mütedeyyin bir birey beraber bulunmak zorunda olduğu namaz kılmayanlara karşı bir "uzlet" içerisine girmeli midir? Kanaatimizce burada daha önce tespit edilmesi gereken husus, örnek olarak değindiğimiz alkol müptelalığı ya da namazsızlık olgularının kişide nedamet sebebi olup

²⁶ Bu çalışmada mütedeyyin (dindar); *bağlı bulunduğu dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uyan, dinine kuvvetle bağlı olup gereklilerini yerine getiren kimse* anlamında kullanılmaktadır. Tanım hakkında ayrıntı için bk. Abdülcelil Bilgin, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (Aralık 2014): 75-84.

²⁷ Celalettin Çelik, "Kurumsallaşma ve Cemaatleşme Arasında Göçmen Kimliği", *marife* 3/2 (Güz 2003), 242.

²⁸ Selim Eren, "Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü", *Dini Araştırmalar* 3/7 (Mayıs Ağustos 2000), 96.

²⁹ Günahın sosyal boyutu için bk. Abdullah Ünal, "Günahın Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkisi", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2: 77-92; Günahın psikolojisi hakkında ayrıntı için bk. Deniz Sultan, Kur'an'da Günah Kavramının Psiko-Semantik Açısından İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005); Günahın ahlak felsefesi açısından incelenmesi için bk. Hasan Ocak, "Ahlak Felsefesi Ekseninde Günah Kavramı", *Mütefekkir* 1/2 (Güz 2014): 39-56.

³⁰ Özlem Güler, herhangi bir mensubunun günaha girdiğinde hissettiği suçluluk duygusuna dair tanımlara yer vermiştir. Buna göre günaha giren kişi; *din tarafından yasaklanan ya da ahlaki olarak ayıp kabul edilen bir şeyin yapılması sonucu... pişmanlık ve rahatsızlık duymaktadır. Yine günahkar, kötü ve yanlış olarak bilinen, algılanan bir şeyi yaparak üst benlik kurallarına karşı gelme sonucu doğan değersizlik, cezalandırılma gereksinimi gibi hislere kapılmaktadır.* Özlem Güler, *Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu Yetişkin Örnekleme*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007): 65-66.

³¹ Örneğin; Frager, *modern toplumda herkesin cemaat açlığı çekmekte olduğunu ifade etmektedir.* Adem Efe, "Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı", *Journal of Islamic Research* 28/3 (2017), 293'den naklen. Bu açlığın, bireylerin inanmış oldukları dinin farizalarını seküler modern yaşamda münferiden yerine getirememelerinden kaynaklanan örtülü bir depresyonun tezahürü olduğu söylenebilir.

olmadığıdır. Bu da birkaç sohbetten sonra ortaya çıkabilecek bir konudur. Mütedeyyin kişi, dindar olmadığını gördüğü kişilerde bulunduğu durumdan hayıflanma, nedamet, mahcubiyet ve terk etme arzusu hissetmişse onlara karşı uzlet içine girmemesi doğru olandır. Onlara mesafe koymak, irtibatı zayıflatmak ve onların beraber bulunduğu ortamlardan kaçınarak marjinalliğe yani “uzlet” içine girmek doğru bir tercih olmasa gerektir. Zira bu tür kimseler dindarlığı yaşanabilir bir hal olarak görmek arzusu içindedir. Çevrelerinde dini yaşayan kimselere çok rastlamadıkları için asrın dinden uzak kasırgası karşısında aciz kalmış desteğe muhtaç kimselerdir. Kendisine samimiyetle yaklaşan mütedeyyin kimsenin dindarlığını bir süre sonra taklit edebilecek potansiyelindedirler. O halde onlara uzlet manasında bir mesafe koymak, onların muhtaç olduğu desteği onlardan esirgemek anlamına gelecektir. Dolayısıyla bu tür kimselere karşı uzlet anlamında onlardan uzak durmak Sünnet’in öngördüğü bir uzlet değil, olsa olsa zühd kıyafeti giymiş bir hodgâmlık olacaktır.

4. GÜNAHINI SAVUNAN KİMSELERE KARŞI UZLET

Bir üst balıkta belirtildiği gibi belirli bir dine mensup olan kimselerin dini vecibelerini yerine getirmeyenlerin psikolojileri farklılık arz etmektedir. Bunlardan bir kısmı da mütedeyyin olmayı arzu etmedikleri gibi buldukları hali savunan hatta doğru olanın kendi yaşantıları olduğunu ileri sürenlerdir. Bu tür kimseler için herhangi bir nedametten bahsetmek söz konusu değildir. Dini inanışlarının tamamen aksine davranış sergilerken vicdanından gelecek uyarıları da pişkinlik tavrı ile bertaraf etmişlerdir. Bu yüzden dine muhalif davranışlarını esas olarak kabul ettikleri için mütedeyyin kimsenin dinadrılık tezahürlerinde de son derece rahatsızlık duyacaklardır. Bu tür kimselerin mütedeyyin kesime karşı derinden derine bir hazımsızlığı aşikârdır. Kendisine dinin doğrularını hatırlatıyor olmaları kendi içerisinde teskin ettikleri bir çatışmayı tekrar gün yüzüne çıkarmaktadır. Bunların yanında dindarlık tezahürleri onun kendin aldatmak psikolojisine dokunacağı için ister istemez tavırlı tutumlar sergileyecektir. İşte söz konusu bu tür bir günahkâr kesim olduğunda onlarla ihtilat etmeye çalışmanın bir anlamı da yoktur. İşte Sünnet’in tavsiye ettiği uzleti bu kesime karşı uygulamak doğru bir tercihtir. Zira onlarla ihtilat etmekle onların bu hazımsız halinden rahatsızlık duyulacaktır. Mütedeyyin şahsiyetin gereksiz yere kendini bu türden ihtilatlarla canını sıkması, ruhen ızdırap duymasına lüzum yoktur. Diğer taraftan bu tür kesimlerin dindar olarak kabul ettikleri şahıslara karşı tepkisiz kalması da kolay değildir. İster istemez içlerindeki hesaplaşmayı su yüzüne çıkarmak isteyeceklerdir. Dolayısıyla herhangi bir yakınlaşmada içinde birikmiş tepkiyi ölçsüz ve muhakemesiz bir şekilde dışarı vurma ihtimali yüksektir. Netice olarak bu kesimin bu tepkiyi vermelerine imkân sağlayacak bir yakınlaşmaya bedel uzlet manasında bir kaçınma daha uygun görünmektedir. Hasbelkader mütedeyyin kişi bu sınıftaki insanlarla bir arada bulunmak zorunda kaldığında asosyal kalma durumundadır. Bunun da bir imtihan olduğunu düşünerek bu anlamlı yalnızlığını hayra tebdil etmeye çalışmalıdır. Kendisine uygun bir çevre edininceye kadar dua ve münacatta bulunmalıdır. Kendisinin kusurlarını ortaya çıkararak tüm mütedeyyin kesime çamur atmaya çalışan pusudaki gözlere fırsat verecek diyaloglara girmekten kaçınmak elzemdir.

5. SONUÇ

Dini yükümlülüklerini yerine getirmek isteyen bireyler yaşadıkları sosyal ortamlarda ister istemez kendileri gibi olmayan kimseler ile yüz yüze gelebilmektedir. Bu makale dindarın kendisi gibi olmayan “öteki”ne karşı göstereceği yaklaşımını “uzlet” tavsiyesinde bulunan hadisler ve selef uygulamaları çerçevesinde ele almıştır. Buna göre dindar bireyin dindar olmayan kişi ve kesimlere karşı sergileyeceği tavır birden fazladır; değişkenlik arz etmektedir. Dindar, dini yaşantısının İslam’a uygun olmayışından dolayı nedamet hisseden kişilere ve onların buldukları ortamlara karşı uzlet içerisine girmemelidir. Elinden geldiği kadar kendi

dindarlığını da muhafaza ederek destek olmaya, ellerinden tutmaya çalışmalıdır. Diğer taraftan dini farzlarını terk ettiği ve İslam'ın sarih olarak yasakladığı hususları açıkça çiğneyen ve bu halinden de herhangi bir nedamet hissi kendisinden sudur etmeyen kimseler de vardır. Dindar birey bu ya da buna benzer kesimlerle beraberliğe temkinli yaklaşmalıdır. Hadislerin tavsiye ettiği uzleti böyle durumlarda işletmek ve yorucu da olsa merdüm girizliği tercih etmek mevcudu koruma ve polemiklere girmeme adına daha uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Said Nuri. "İslam Hukuku Açısından Hukukun Mahremiyeti Koruyucu İşlevi", *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu*. (27-29 Mart 2015) Samsun 2016 (edi: Yavuz Ünal Yusuf Bahri Gündoğdu, Şevket Pekdemir Hasan Atsız): 453-467.
- Aksever, Ahmet Cahit. "Ruhbanlık" Kavramındaki Anlam Kayması Ve Tasavvufla İlişkilendirilmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2013): 5-30.
- Ateş, Süleyman. "Azl veya Doğum Tahdidi". Erişim: 13 nisan 2019 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/1700/18168.pdf>
- Beyhâki, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn. *Kitâbu'z-zühdi'l-kebîr*. tah. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Dâru'l-kutubi's-sekâfiyye, 1987.
- Bilgin, Abdülcelil. "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme". *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/2 (Aralık 2014): 75-84.
- Çelik, Celalettin. "Kurumsallaşma ve Cemaatleşme Arasında Göçmen Kimliği", *marife* 3/2 (Güz 2003): 235-247.
- Çubukçu, İbrahim Agâh. İslam'da Ahlak Meselesi. Erişim, 12 Nisan 2019 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/735/9383.pdf>
- Demirdaş, Öncel. "Tasavvuf Tarihinde Halvet Ve Halvetin Manevi Eğitimdeki Rolü". *Ekev Akademi Dergisi* 16/53 (Güz 2012): 131-142;
- Doğan, Ahmet. "Bireyleşim / Kemalat Sürecinde Kapalı ve Dar Mekânlar". *Bilig* 37 (Bahar 2006): 115-130.
- Efe, Âdem. "Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı". *Journal of Islamic Research* 28/3 (2017).
- Eren, Selim. "Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü". *Dini Araştırmalar* 3/7 (Mayıs Ağustos 2000): 93-112.
- Güler, Özlem. *Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu Yetişkin Örneklem*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Gündoğdu, Yusuf Bahri. "Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Temmuz 2017): 387-394.
- Gündoğdu, Yusuf Bahri. "Mahremiyet Eğitiminin Temeli İnsanlık Şerefi: Ailenin Mesuliyetleri", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Temmuz 2017): 387-394.
- Hasibuan, Armyn. "Transformasi Uzlâh Dalam Kehidupan Modern". *Hikmah* 2/1 (Ocak 2015): (92-103)
- Hattâbi, *el-Uzle*. Kâhire: İdâretu't-tibâati'l-Munîriyye, 1352.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb01409423a10.61458278

Işık, Kemal. *Mutezile'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Uzletu ve'l-infirâd*, tah. Ebû Ubeyde. Riyad: Dâru'l-vatan, 1998.

Karagöz, İsmail. "Kur'an'da Takva Kavramı". *Diyanet İlmi Dergi* 31/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1995: 49-61).

Kotku, Mehmet Zahit. *Tasavvufi Ahlâk*. Server Yayınları, 2017.

Kuşeyri, *Tasavvufun İlkeleri*, terc. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1978.

Ocak, Hasan. "Ahlak Felsefesi Ekseninde Günah Kavramı". *Mütefekkir* 1/2 (Güz 2014): 39-56.

Ocaqlı, Qafar. "Ebû hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî'nin İhyâu Ulûmi'd-dîn Eserinde Zikir ve Uzlet Kavramı". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 2 (2011): 241-250.

Serrâc, *el-Lüm'a*, tah. Abdulhalim Mahmûd, Abdülbâki Surûr. Mısır: Dâru'l-kutubi'l-hadîse, 1960.

Sultan, Deniz. Kur'an'da Günah Kavramının Psiko-Semantik Açından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005.

Şen, Cemalettin. "İslam Hukuku Açısından Mahremiyet-Zaman İlişkisine Mukayeseli Bir Bakış". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2016): 927-946.

Tataroğlu, Muhittin. "Mahremiyet Sorunlarının Önlenmesinde Mahremiyet Etki Değerlendirmesi (MED)". *Yönetim ve Ekonomi* 20/1 (2013): 263-289.

Tosun, Necdet. *İbn Arabi Öncesi Tasavvufu Halvet ve Uzlet*. Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1995.

Uludağ, Süleyman - Gündüz, Şinasi. "Uzlet". Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2012, 42: 255-257.

Ünalın, Abdullah. "Günahın Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkisi". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2: 77-92.